

УДК 811.411.21'271:004.7

ПРАГМАТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ МОВНОЇ ГРИ В АРАБСЬКОМУ ВІРТУАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі коментарів сирійських груп Instagram)

Юлія ЗАЗА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича,
вул. Університетська, 1, ауд. 239, Львів, Україна, 79000,
тел.: (+38032) 239 47 56, e-mail: yuliya-zaza@meta.ua*

Досліджено прагматичні елементи мовної гри, застосовані у віртуальній комунікації сирійських груп Instagram. Визначено синкретичну природу мовних та комунікативних відхилень від комунікативних норм як креативну основу віртуального дискурсу.

Ключові слова: віртуальний дискурс, мовна гра, прагматичні аномалії, самопрезентація, екстралінгвістичний контекст.

З появою нових форм комунікації змінюється і культурний розвиток соціуму, адже «культури створені із комунікативних процесів» [9, с. 50]. Комунікативний віртуальний простір нівелює просторово-часові обмеження, об'єднує категорії автор – читач, сприяє рівності комунікативних ролей (статусів) учасників, необмеженості у виборі мовних засобів, формуванню загальної (спільної) картини світу [4, с.16].

Особливість комунікативного Інтернет-простору визначає форму існування віртуальності – «карнавалізацію», що полягає у створенні особливого ігрового імпровізованого стилю спілкування. У віртуальному комунікативному середовищі кожен учасник постає концептом «текст», являючи собою унікальне, яскраве у мовному оформленні, маскарadne за характером явище [4, с. 219].

Віртуальність виглядає як місцезнаходження реальних явищ і осіб, які у реальності не представлені разом. Одним із таких глобальних віртуальних «світів», створених впродовж останніх років є Instagram (безплатний додаток із елементами соціальної мережі для обміну фотографіями, що з'явився у магазинах AppStore 6 жовтня 2010 року) основною функцією якого є обмін, пошук та оцінка фотографій. Як новий комунікативний канал віртуального фатичного асинхронного спілкування Instagram постає цікавим об'єктом прагмалінгвістичних досліджень, адже це один із жанрів комп'ютерної комунікації, для якого характерна сукупність взаємопов'язаних параметрів: тематична ознака, комунікативна мета, тематична сфера спілкування, образ автора-читача, режим синхронного-асинхронного часу, наближеність до усного-письмового типу дискурсу, діалог-полілог, композиція, мовні особливості.

Оскільки головною функцією Instagram є аксіологічна, тому важливо з'ясувати, які креативні комунікативні одиниці, що частково суперечать нормам літературної арабської мови, є засобами вираження оцінки фото й інших учасників віртуального спілкування. На противагу традиційній лінгвістиці, що лише фіксує появу подібних «аномальних» випадків, вважаючи їх порушенням строгої мовної системи, сучасна когнітивна, комунікативна, прагмалінгвістика активно аналізує саме асистемні аномальні явища, визначаючи певні «закономірності аномалій».

Поняття «аномалія» охоплює усі рівні розвитку мови. Опис стабільних системних мовних компонентів не може пояснити функціонування й генезису мови. Своєю чергою основа стабільних мовних структур полягає в системі асиметричних елементів. Саме асиметрія знаходить те нове, що складає суть розвитку існування. Тому майбутню симетрію створюють асиметричні одиниці різного рівня мови. На думку Ю. Апресяна, саме «мовні аномалії є точками росту нових явищ» [2, с. 64]. Носії мови інтуїтивно виділяють аномальні елементи, оскільки непорядок не зливається з фоном [3, с. 4]. Пояснити причину ненормативності часто означає звести ненормативне явище до нормального, або відкрити нову норму. Відступити від правил, не руйнуючи системи можливо завдяки гнучкості віртуальної комунікації, адже на переконання М. Кастельса, «матеріальною базою віртуальної організації постає інформаційно-технологічна парадигма, яка має здатність до реконфігурації» [9, с. 26]. Одним із таких асистемних явищ є мовна гра, в основі якої лежать деякі внутрішні «природні» властивості самої мови як порушення правил або балансування на межі норми [6, с. 6], принципом якої є свідоме використання явищ, що суперечать системі. Результатом мовної гри є поява нового смислу при збереженні або трансформації старої форми. Мовна гра, за Д. Крісталом [10, с. 328], має місце тоді, коли «люди маніпулюють формами та функціями мови як ресурсом комічного для них самих та для їх адресатів». Парадокс полягає у тому, що ці порушення не є безсистемними, бо як зауважив В. Санников, «мовна гра – це вже проведений (й успішно!) мовний експеримент, метою якого є надання виразності мовленню, створення комічного ефекту тощо. Лінгвісту залишається лише дати лінгвістичну інтерпретацію цьому чужому експерименту» [9, с. 51].

Вдалих мовний експеримент, тобто мовна гра, ілюктивна сила якої відповідає перлюктивному ефекту, розкриває прихований потенціал мови, а невдалих – вказує на її обмеженість. Оскільки дотримуватись норм означає «бути як усі», бути *'comme il faut'*, адже поле нормативності межує із концептом буденності, ординарності, передбачуваності, то мовна гра є способом виходу за межі буденності й передбачуваності [5, с. 88]. Особливість мовної гри полягає у тому, що сам процес і є її результатом. «Коли ми зайняті серйозною справою, ми хочемо швидше досягнути результату, і, навпаки, коли ми граємо, нам важливий сам процес гри і ми хочемо його затримати» [1, с. 35]. Дослідження такого «несерйозного» з першого погляду предмета як мовні ігри у Instagram відкриває серйозні лінгвістичні роздуми, наштовхує на нові узагальнення на різних рівнях мови.

Матеріалом нашої «піонерської» розвідки було обрано коментарі до фотографій двох арабських сирійських спільнот, об'єднаних за географічним, культурним та національним інтересом:

1. <http://instagram.com/dazzling.syria>.
2. http://instagram.com/lattakian_photos

Мовна гра Instagram-дискурсу армії є креативним засобом вираження оцінки й, одночасно, засобом самопрезентації, адже, як заявлено розробниками цього безплатного додатку, він створений для обміну новинами, враженнями, пошуку спільних інтересів та друзів. З'ясувати засоби реалізації мовної гри в Instagram-спілкуванні на тематичному та частково прагматичному рівнях і є метою цього дослідження.

Учасників Instagram-спілкування досліджуваних груп об'єднують спільні інтереси, зокрема інтерес до Сирії (33,5 тисяч підписників) та міста Латакії зокрема (28.8 тисяч підписників). Фото користувачів Instagram об'єднані у гіпертеми, які маркують відповідні #hashtag (хештеги) – це допомагає комунікантам знаходити спільні інтереси. Тому фото груп із хештегом #lattakia#syria #اللاذنية головно переглядатимуть користувачі, яких цікавлять теми Сирії, Латакії. Фотографії спільнот, позначені хештегами, задають гіпертему обговорення, наприклад, хештеги Le #Franciscan #الفرانسیسیکان представлені топонімом – назвою міського саду м. Алеппо і задають відповідну тему коментарів: jomana.haydari ذكريات الطفوله بالعالم... احلى حديقته بالعالم 🍷 «найкращий сад у світі... спогади дитинства...», що зумовлює ще одну важливу відмінність Instagram-комунікації – її гіпертекстуальність як «багатозначність, полідискурсивність, “багатоголосся” віртуального спілкування [4, с. 21], де гіпертема складається із менших мікротем, наприклад, коментарі до фото засніженого міста Хомс:

ahmad_masrani رائعة الصور «прекрасна фотографія»
carolina_olivia ♥
yasoo_syria والواو «уау»

emadalebrahem الله يرحم ايام الدبلان بالتسعينات كنت عسكري اتجول بالدبلان يوم الجمعة «Нехай із миром спочиває Dablan (зруйнований район м. Хомс. – Ю. 3.), де я прогулювався по п'ятницях у дев'яностих, коли проходив військову службу»

alsharif_haidar_al_mohsin المساء الغلاو المعزه مساء الحب في كل حزه يا اعلى و احلى من «дорогого, приємного вечора! Вечора, сповненого любові в усі куточки, мої найкращі з тих, того я люблю!».

Варто зауважити, що комунікативний код переважної більшості коментарів представлений транслітерованим сирійським діалектом, або містить діалектизми, більш докладно про особливості мовних ігор на рівні комунікативного коду йтиметься у подальших дослідженнях.

На прагматичному рівні дискурс Instagram характеризує емоційність, образність, суб'єктивність подання й оцінки інформації. Користувачі Instagram формують віртуальну реальність, де кожен «стає письменником, залишаючись при цьому читачем» [5, с. 16]. Учасники спільноти самостійно обирають фото для публікації; наперед невідомо, яка саме фотографія набере найбільшу кількість віртуальних оцінок та коментарів. Автор коментаря посідає місце стороннього спостерігача, що дає оцінку – активна вербальна взаємодія мовця невластива дискурсу Instagram. Це призводить до того, що категорія адресант–адресат або автор–читач постає розмитотою, усі учасники і є стратегіями, що надає дискурсу Instagram ознак «відкритого тексту» за У. Еко, який здатний існувати самостійно [6].

Особливість Instagram-спільноти як каналу зв'язку зумовила структуру дискурсу, що полягає у його специфічній когезії та когеренції. Для стороннього спостерігача як третього учасника, необізнаного із гіпертемою, а саме обговоренням певного фото або особи, коментарі учасників є мозаїкою окремих, часто не пов'язаних між собою реплік, і тому містять ознаки абсурдності, випадковості. На противагу лінійному, Instagram-спілкування має вигляд радіальної мережі – гіпертексту, де від будь-якого коментаря розходяться ланцюжки реакцій. У «чистому гіпертексті» відсутня ієрархічна структура, немає фіксованого початку й кінця, немає закритості, що властива лінійному тексту [6, с. 36–46]. На противагу повсякденній усній комунікації, де лінійні репліки мовців мають вигляд: A1(адресант1)→A2адресат→A1→A2... Instagram-комунікація на рівні глобальної тематичної когеренції має радіальну структуру: це відношення кожного коментаря до загальної гіпертеми – обговорення та оцінка фотографії: ГТ(гіпертема)→A1;A2;A3;A4. Гіпертеми своєю чергою об'єднані у спільноти за інтересами. На перший погляд нелінійний хід комунікації справляє враження непослідовності й відсутності когезії між репліками. Наприклад, гіпертемою цього обговорення є оцінка фото старовинного готелю м. Дамаска «Khan As'ad Pasha», проте певна частина коментарів прямо не стосувалася теми обговорення фото й містила тему ностальгії за рідними місцями:

talarifai:متذكرة @khtayara .. انا وانت والبوظة وكروشنا «я і ти і морозиво і наші ситі животи, пам'ятали»

marya.alloush@sara_alloush @kinda.al.2001

raneemshalakمالحلاها «як класно це було»

7_mody_7ajje@diana.manjafika

thanaa_alabras♥♥♥♥♥

diana.manjafika@7_mody_7ajjeالجمال😊

jouma_sy♥

khtayara@talarifaiبيي طبعا شو كان حلو المشوار ياالله، لما بتذكر هالاولقات الحلوه وشو كانت الحياه سهله وممتع

«eee, звісно, як було гарно

прогулюватись, їй богу, пам'ятаєш ці прекрасні часи, яке життя було легке й чудове, кожного разу, коли я бачу такі фото на мить відчуваю подих Дамаску...»

Домінантна тема ностальгії за минулим у коментарях досліджуваних груп зумовлена екстралінгвістичним контекстом – складною політичною ситуацією у Сирії і, як наслідок, великою кількістю біженців та емігрантів, що відчують ностальгію за рідними краями. Емігранти-підписники цих двох сирійських груп, перебуваючи за межами Сирії, мають можливість долучитися до обговорення й оцінки ситуації своєї країни. Наприклад:

omar_zakandaTake me home 🏠

daoud_97 منك الله يسمع «нехай Бог тебе почує»

oaa.sai رجعو متأكدة @daoud_97«я збираюся точно повернутися»

sobhi_dibs شتقتك لانقية حيويتايامت ارجع «я скучив за тобою, Латтакіє, моє життя, коли ж я повернуся...»

Хоча коментарі до цього фото є окремими репліками, наступний коментар не

пов'язаний із попереднім, а ініціює нову підтему, має вигляд лінійного «механічного нанизування» реплік, що «вихоплені» із різних контекстів. Проте це враження є поверхневим, за глибшого вивчення я постає очевидним, що репліки мають чітко організовану радіальну структуру, ядром якої є гіпертема – обговорення фото гірської дороги селища بیتیاشوط, провінції м. Латакія.

Отже, ознакою мовної гри як прагматично-комунікативною аномалією на тематичному рівні є відхилення від гіпертеми обговорення фото. Наприклад:

hadī_abd_al_hak تحياتي♥♥ «мої вітання» як коментар до фото нічного Дамаску. Зміна теми обговорення зумовлена бажанням самопрезентації автора. Наступний приклад зміни гіпертеми обговорення – коментар квітучого весняного саду поблизу Дамаску:

molham888 انا خدمت عسكريتي هون والله برررد وتلج واجواءها حلوي وكان في نبعة مي ياسسلام

«я служив в армії тут, боже, прохолода, і сніг і повітря таке прекрасне і джерело там було, господи...»

Розпочинаючи мовну гру на тематичному рівні, комунікант ініціює нову тему, що має спільні риси з гіпертемою:

У цьому коментарі учасник пропонує початок нового діалогу, що має міжособистісний характер: amjad_esmaeel! انت لاذقاني يا مصور

«єгиптянине, чи ти латакієць?»; або пропонує іншу тему, не пов'язану з предметом обговорення, наприклад: ahmd.shaban صباح الخير من مصر على أعلى سوريا بالدنيا «доброго ранку з Єгипту до найкращої у світі Сирії» – коментар представлений мовленнєвим актом привітання, проте містить й аксіологічний компонент, зумовлений бажанням заволодіти комунікативною ініціативою як способом і шляхом розвитку теми.

Стосовно комунікативних норм спілкування Instagram є принципово аномальним, адже відбувається у формі «псевдодіалогу», де розмиті ролі адресата й адресанта; містить елементи групового й міжособистісного спілкування, коли комунікація відбувається у режимі «я-ми», адже користувач, коментуючи фото, звертається, з одного боку, до його автора, а з іншого – до усіх учасників. Наприклад, коментар baderko.dabbagh صباح النور «доброго ранку! (репліка-відповідь на привітання, звернена одночасно «до всіх і ні до кого») є реакцією на хештег фото #صباح_الخير. Або подібний приклад:

تصبحون على احلام جميلة وواقع اجمل «гарних снів та гарних часів»

На прагматичному рівні у мовних іграх Instagram знаходять свою реалізацію комунікативно-прагматичні аномалії, пов'язані з порушенням принципу кооперації, постулатів спілкування Г. Грайса, умов успішності Дж. Серля, зокрема обігрування постулату ясності – натяк, завуальовані висловлення. Наприклад, цей коментар-обговорення фото паровоза й товарних вагонів, що рухаються полем, містить натяк на те, що зараз усе в Сирії зруйновано.

mahoasaleeh الله يرحم هون، شو إلي زكريات هون، «які ж спогади тут були, нехай спочиває з богом»

iman_zა_ ليوم كنت بقرأها وضحكت... «сьогодні читав це і сміявся»

sitofe@basheer_saituf شاييف ولا ابن عمتي «бачу, а ти не син моєї тітки?»

Обігрування постулату зв'язності: наступний коментар непрямо стосується теми обговорення – фото нічної мечеті, проте пов'язаний із ситуативною гіпертемою посту у Рамадан:

moha_blash لافطار لاسا 01 ساعات «мені потрібно десять годин, щоб наїстися (вночі до світанку)»

Теми обговорення значною мірою зумовлені екстралінгвістичним контекстом: так, узимку 2017 року, коли у Сирії було нетипово холодно, у коментарях переважали дві гіпертеми: ностальгії за літом та скарги на відсутність електрики, опалювальних засобів; кожного разу під час загострення політичної ситуації, доміантними гіпертемами обговорення були: обурення, висловлення співчуття загиблим, молитви. Протягом Рамадану гіпертемами обговорення (як бачимо у наведеному вище прикладі) є привітання зі святом та жваве обговорення посту, що охоплює мікротеми їжі, рецептів, їжі як спокуси, сили волі тощо, наприклад:

ramoosh_salha دخيل اللادنية و شوارعها و «Латтакія та її вулиці обрані Богом»

zeina8895 مافي احلا من رمضان بالادقية ... خبز رمضان بالادقية طعمتو غير..... حتى التمر يلي عالربية «це найсмачніші солодоші, які я люблю», вербальний коментар супроводжено сумним емотиконом, що створює ефект певного дисонансу між вербальним та іконічним компонентом. Мовна гра у цьому випадку спричинена, як уже зазначалося, ситуативно, адже фото солодоші було опубліковано вдень під час посту у Рамадан, що послужило своєрідною спокусою для інших користувачів.

غير ... يارب ينعاد عليكون بالخير «Немає кращого, ніж час Рамадану у Латакії...Хліб

Рамадану у Латакії найсмачніший... фініки, що продають із візків... Боже, поверни нам ті добрі часи...

Піст під час Рамадану ситуативно зумовив й оцінку, що міститься у цьому коментарі до фото сирійських солодошів: ismail.mansour هيدي اطيب شي بكل انواع «це найсмачніші солодоші, які я люблю», вербальний коментар супроводжено сумним емотиконом, що створює ефект певного дисонансу між вербальним та іконічним компонентом. Мовна гра у цьому випадку спричинена, як уже зазначалося, ситуативно, адже фото солодошів було опубліковано вдень під час посту у Рамадан, що послужило своєрідною спокусою для інших користувачів.

Найпродуктивнішим типом мовних ігор у досліджуваних групах є обігрування постулату щирості-перебільшення, порушення максими кількості, типове для арабської комунікативної моделі:

farah_alfarekh بجن لمنظرر ♥♥ «вигляд просто збожеволіти»

jesuislyn بتجنن♥♥♥♥♥ «збожеволіти»

loly.skyange دخيل الشااام شو بحبها «Дамаск обраний Богом (буквально “увійшов Бог” – Ю. З.), який же він запаморочливий»

mahmoud_alfares دخيل الله «Увійшов Бог»

ramoosh_salha قطعة من الجنة «шматочок раю»

abodeh_gha عيني رب الضيعة «о, мої очі, я їх втратив..» як максимальне вираження захоплення.

a5i76f ضيعة على ضيعة «життя моє, я пропав»

mukeremkence هذا البيت بيتنا الله شو مشتاق «цей будинок є будинком Бога, як я скучив!»

jmal1299 دخيل ربك يا لادنية الله يرجعنا عليك من الغربية «Бог увійшов до тебе, Латтакіє, я повернуся до тебе з чужини».

Обігрування принципу ввічливості – негативні оцінки пом'якшено: у цьому прикладі-коментарі гарно освітленого нічного порту м. Тартус мікротемою є відключення електроенергії:

прагматичного та тематичного рівнів, є комплексними, що є ознакою їх синкретизму. Перспективою дослідження на прагматичному рівні є подальше вивчення мовленнєвих актів, представлених у коментарях; комунікативних стратегій і тактик, впливу позамовних чинників на перебіг комунікації Instagram, на тематичному рівні бажаних і табуйованих тем, фатичної рамки, на рівні засобів комунікативного коду – вербальних і позавербальних асистемних явищ, які демонструють креативний потенціал мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аксенова О. В.* Языковая игра как лингвистический эксперимент поэта (Лексика и грамматика в стихах Александра Левина) [Электронный ресурс] / О. В. Аксенова. – Режим доступа : <http://www.levin.ginet.ru/ABOUT/Aksenova3.html>.
2. *Апресян Ю. Д.* Языковая картина мира и системная лексикография [Электронный ресурс] / В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян и др. – Москва : Языки славянских культур, 2006. – 912 с.
3. *Арутюнова Н. Д.* Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – 2-е изд., испр. – Москва : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
4. *Асмус Н. Г.* Лингвистические особенности виртуального коммуникативного пространства [Электронный ресурс] / Асмус Н. Г. – Режим доступа : <http://www.lib.csu.ru/texts/diss/002689.pdf>
5. *Дедушкина Т. А.* Языковая игра-современное состояние вопроса [Электронный ресурс] / Дедушкина Т. А. // Studia Linguistica. – 2012. – № 6. – С. 88–91. – Режим доступа : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_6_1/088_092.pdf
6. *Норман Б. Ю.* Игра на гранях языка : монография / Б. Ю. Норман. – Москва : Флинта; Наука, 2006. – 344 с.
7. *Санников В. З.* Русский язык в зеркале языковой игры : монография / В. З. Санников. – Москва : Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
8. *Субботин М. М.* Теория и практика нелинейного письма / М. М. Субботин // Вопросы философии. – 1993. – №3. – С. 36–46.
9. *Castells M.* The Rise of the Network Society. [Elektronic resource] / Information Age, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009. – 625 p. – Access mode : https://deterritorialinvestigations.files.wordpress.com/2015/03/manuel_castells_the_rise_of_the_network_societybookfi-org.pdf
10. *Crystal D.* Language play and linguistic intervention. [Elektronic resource] / DavidCrystal – Access mode : <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/026565909601200307>

*Стаття: надійшла до редакції 31.03.2017
прийнята до друку 15.05.2017*

PRAGMATIC ELEMENTS OF LANGUAGE GAMES IN ARABIC VIRTUAL DISCOURSE

Yuliya ZAZA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Professor Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies,
1, Universytetska St., room 239, Lviv, Ukraine, 79000,
tel.:(+38032) 239 47 56, e-mail: yuliya-zaza@meta.ua*

Pragmatic elements of the linguistic games applied in the virtual communication of Syrian Instagram groups have been researched. Syncretic nature of lingual and communicative deviations from communicative norms as a creative basis for the virtual discourse has been identified. On the pragmatic level, Instagram speech games are manifested in communicative and pragmatic anomalies related to the violation of the cooperation principle, H. Grice's communication postulates, J. Searle's success conditions, including using a hint to clarify postulate, veiled expressions.

Compared to oral communication, in the virtual anonymous Instagram space, the impact of gender, social, cultural and age views is less, however, personal views of communication participants is manifested to the maximum. Therefore, the influence of communicative behavior on discourse formation is significant, participants create new communicative rules of Instagram communication.

The studied abnormal elements of the communicative and pragmatic level in Instagram communication are the features of the speech game as a manifestation of creativity in the virtual environment. Even the superficial review of the principles of abnormal transformation of linguistic system norms and rules has shown that linguistic anomalies, partially embodied in the linguistic games of the pragmatic and thematic levels, are complex, and this suggests they are syncretic. Pragmatic level research has prospects in the subsequent study of speech acts represented in the comments: communication strategies and tactics, impact of the extralinguistic factors and the course of Instagram communication, on the thematic level - desired and tabooed topics, availability of the phatic framework, on the level of the communicative code – in the usage of verbal and extraverbal non-systemic phenomena demonstrating a creative potential of the language.

Keywords: virtual discourse, language game, pragmatic anomalies, self-presentation, extralinguistic context.